

Náučný chodník Štamposký jarok

Kraj:	Nitriansky
Okres:	Levice
Geomorfologická jednotka:	Štiavnické vrchy
Geologická jednotka:	sopečné pohorie
Chránené územie:	Chránená krajinná oblasť Štiavnické vrchy
Prístup:	bus Pukanec, námestie
Východisko:	Pukanec, centrum obce
Trasa:	Pukanská trasa jarku (časť 1): Pukanec, námestie - Babá dolina - Hampoch; Štamposká trasa jarku (časť 2): Štamposch (pri štátnej ceste pod diaľkovým elektrickým vedením) - Zadná Botkova dolina - Hrnčiarova dolina - Kamenický rybník (Štamposký tajch)
Dĺžka, prevýšenie:	časť 1: 2 km, prevýšenie 85 m časť 2: 4 km, prevýšenie 95 m
Čas prechodu:	2 a 3 h
Počet zastávok:	úvodný panel; 3 a 2
Náročnosť:	jednotlivé časti - nenáročné trasy

Zameranie chodníka: prírodovedné, historické, technické, banícke

Typ chodníka: samoobslužný, líniový, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: Z námestia v Pukaneci trasa na začiatku vedie po zelenej turistickej značke (smerom na Krížny buk do Babej doliny).

Rok otvorenia: 2015

Aktuálny stav: Informačné panely sú v dobrom stave.

Textový sprievodca: brožúrka Náučný chodník Štamposký jarok, Pukanská časť (vyd. Spoločnosť priateľov cestovateľa Samuela Šikeťa a pukanskej histórie)

Kontakt: Občianske združenie Spoločnosť priateľov cestovateľa Samuela Šikeťa a pukanskej histórie, Za Múrom 9, 935 05 Pukanec, tel. (admin. info) 0904 943 014

Poznámky: (1) Náučný chodník pozostáva z dvoch nesúvisiacich úsekov. Z konca prvého - „pukanskej trasy jarku“ - je možnosť návratu späť rovnakou trasou, alebo sa dá zísť na štátnu cestu, po ktorej sa dá buď vrátiť do Pukanca (cca 2,5 km), alebo pokračovať asi 4 km smerom na Banskú Štiavnicu k začiatku druhej časti náučného chodníka - „štamposkej trasy jarku“. (2) Niekedy sa pre chodník používa aj názov Náučný chodník banské technické dielo Štamposký jarok.

Využitelnosť pre školy

Náučný chodník je vhodný pre terénne vyučovanie v obmedzenej miere, najmä kvôli zdĺhavému prechodu po štátnej ceste s neprehľadnými zákrutami medzi oboma časťami chodníka (pozri poznámku vyššie).

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Pukanec. Obec na kontakte výbežku Ipel'skej pahorkatiny (súčasť Podunajskej pahorkatiny) a Štiavnických vrchov severovýchodne od Levíc. Prvá písomná zmienka pochádza z roku 1075. Výskyt striebra a zlata v žilách hornín Štiavnických vrchov viedol k banskej činnosti v území a koncom 13. storočia k založeniu mesta v rámci druhej fázy rozvoja baníctva na území Slovenska. V roku 1321 kráľ Karol Róbert udelil mestu výsady slobodného baníckeho a kráľovského mesta. Ruda sa spracovávala v banských mlynoch a stupách. S úpadkom baníctva v sedemnástom storočí vzrástol význam remesiel - bol tu cech debnárov, zlatníkov, kováčov, zámočníkov, mäsiarov, čižmárov, kolárov a významný cech hrnčiarov. V rámci investícií do baníctva Hlavným komorským úradom v Banskej Štiavnici bol v rokoch 1768 - 1770 postavený tajch Štamposch, ktorý existuje dodnes (viac v hesle Kamenický rybník nižšie). Posledná zmienka o prevádzke baní je z roku 1842, v roku 1876 sa Pukanec vzdal výsad baníckeho a kráľovského mesta a bol pričlenený do Hontianskej stolice, v roku 1891 sa stal obcou. Pre priaznivé prírodné podmienky časom nadobudlo význam vinohradníctvo (Pukanský vinohradnícky rajón), ovocinárstvo a záhradníctvo. Na pôdoryse obce je dosiaľ zreteľný urbanistický koncept mesta založeného na mieste banskej osady. Národnými kultúrnymi pamiatkami sú o. i. kostol sv. Mikuláša a kamenné časti mestských hradieb, ktoré prežili turecké nájazdy, stará pošta, Ergi štôlna, trojičný stĺp (súsošie Najsvätejšej Trojice) a funkcionalistický evanjelický kostol s okolitým areálom (arch. Metod Zoubek, 1935). Nachádza sa tu miestne múzeum s expozíciou pukanskej

histórie a remesiel, Hrnčiarske múzeum Jána Franka, hrnčiarsky dom. Obecný úrad sídli v budove bývalej barokovo-klasicistickej radnice z polovice 18. storočia, v ktorej bol pôvodne banský súd. Raritou európskeho významu je bohatý výskyt moruše čiernej (*Morus nigra*), zriedkavého druhu ovocného stromu, v okolí obce (pozri samostatné heslo v textoch k náučnému chodníku o moruši čiernej).

Štamposký jarok. Viac ako 12 km dlhé banské technické dielo - priebežný násyp tvoriaci s prilahlým svahom kanál - na úpätí juhovýchodne orientovaných svahov Štiavnických vrchov vybudované severovýchodne od Pukanca v 18. storočí na privádzanie vody zo Štampoského tajchu k zariadeniam v oblasti Pukanca na spracovanie vyťaženej rudy. Jeho trasa vedie temer po vrstevnici - má sklon asi 20 cm na 100 m dĺžky. Údolia križujúce trasu jarku prekonával na dvanástich miestach drevenými dlabanými žlabmi. Zvyšky jarku sú dosiaľ viditeľné na mnohých miestach hlavne v lese - t. z. kde nebola intenzívna poľnohospodárska činnosť. V časoch baníctva bol na násype pozdĺž jarku udržiavaný vyzametáný chodník. Okrem prívodu vody k stupám jarok zachytával prívalové zrážkové vody stekajúce zo svahov, čím chránil Pukanec pred povodňami.

Kamenický rybník (miestne či pôvodne označovaný ako **Štamposký tajch**). Vodná nádrž na Sikenici (v ústí jej pravostranného prítoku ŠtamPOCH) severovýchodne od Pukanca pri horárni ŠtamPOCH, patriaca do systému štiavnických tajchov pre banské účely. Vybudovaný bol Hlavným komorským úradom v Banskej Štiavnici v rokoch 1768 - 1770. Priehradný múr nádrže bol projektovaný na výšku 8 siah (okolo 15 m) s množstvom vody na 21 týždňov pre 6 želiez (tĺkov). Z vnútornej strany mal byť stavaný z kameňa, z vonkajšej sypaný íl. Voda z neho mala poháňať sedem stúp v Bohunickej doline, avšak pre veľkú vzdialenosť od banských diel (asi 9 km) sa neskôr rozhodli vodu viesť do stúp pri Pukanci. V 60. rokoch 20. storočia sa hrádza tajchu pretrhla a zaplavila Bohunice. Dnešný priehradný múr je nižší. Pri jeho oprave sa vybudovaním prístupovej cesty prerušil prietok vody do Štampoského jarku. V súčasnosti nádrž slúži ako rybník.

Chránená krajinná oblasť (CHKO) Štiavnické vrchy. Chránené územie vyhlásené v roku 1979 na takmer celom území Štiavnických vrchov s výnimkou niekoľkých ich okrajových častí. Pohorie, budované vulkanitmi a andezitovým vrcholom Sitna dosahujúce výšku 1 009 m n. m., leží na rozhraní dvoch klimatických typov a prenikajú doň od juhu teplomilné a od severu karpatské horské prvky flóry a fauny. Fytogeograficky územie patrí do obvodu predkarpatskej flóry. Severnú hranicu svojho rozšírenia tu dosahuje napr. dub cerový a javor tatársky, na výslunných lokalitách s plytkou skeletovitou pôdou rastú xerotermy, ako kostrava valeská, kavyl vláskatý či kukučka vencová. Veľkú časť územia CHKO zaberajú lesy (65 %), ktoré sú druhovým zložením najmä v centrálnej časti vplyvom stáročnej banskej a hutníckej činnosti po totálnom odlesnení nepôvodné, tvorené smrekovými monokultúrami. Lokálne sú vo vyšších polohách bučiny s jedľou a umelo vysádzovaným smrekom a na skeletnatých pôdach lipovo-javorovo-jaseňové sutinové lesy. Na karbonátové podložie v okolí Sklených Teplíc sa viaže výskyt tisu. Zo živočíšstva sú zastúpené o. i.: orol krikľavý, myšiak hôrny, rys, mačka divá, medveď hnedý, vydra riečna, vidlochvost feniklový a ovocný, žije tu tiež vzácna modlivka zelená, roháč obyčajný a fúzač alpský. V opustených banských dielach sa vyskytuje niekoľko druhov netopierov (podkovár veľký, p. malý, netopier obyčajný...). Lokálnymi zvláštnosťami lesov sú hojné prímеси cudzokrajných drevín, súvisiace s pôsobením lesníckej katedry od roku 1807 - súčasť Baníckej a lesníckej akadémie v Banskej Štiavnici. K svojrázu územia CHKO významne prispievajú historické banské diela, a to najmä vodné nádrže - tajchy -, budované v minulých storočiach ako zdroj energie i úžitkovej vody pre banícke účely, ktoré spolu s napájacími a náhonovými jarkami a ďalšími zariadeniami tvoria unikátny vodohospodársky systém. V hraniciach CHKO leží viacero území európskeho významu (súčasť sústavy Natura 2000), z ktorých najrozsiahlejšími sú Hodrušská hornatina, Suť a Skalka.

Názvy a poloha informačných panelov

1. Náučný chodník Štamposký jarok (*úvodný panel na námestí v Pukanci*)

Pukanská trasa jarku (časť 1)

2. Náučný chodník banské technické dielo Štamposký jarok - Informačná tabuľa č. 1 (*v Babej doline*)
3. Flóra a fauna v oblasti Štampoského jarku - Informačná tabuľa č. 2 (*v Babej doline*)
4. Geologická stavba Pukanca a banské diela - Informačná tabuľa č. 3 (*v lokalite Hampoch pri starom kameňolome*)

Štamposká trasa jarku (časť 2)

5. Náučný chodník banské technické dielo Štamposký jarok. Trasa náučného chodníka (*blízko prepriahacej stanice ŠtamPOCH pri vedľajšej štátnej ceste Pukanec - ŠtamPOCH - Banská Štiavnica*)
6. Náučný chodník Štamposký jarok. Časť Štamposký tajch (*na hrádzi Štampoského tajchu, resp. Kamenického rybníka*)

Informačné panely v teréne uvádzajú rôzne názvy náučného chodníka a nie sú súvisle číslované. .

